

ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ - ਸਬਦ ੧੬

ਦੁਲਭ ਜਨਮੁ ਪੁੰਨ ਫਲ ਪਾਇਓ ਬਿਰਥਾ ਜਾਤ ਅਬਿਬੇਕੈ ॥

ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ, ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੬੫੮

ਦੁਲਭ ਜਨਮੁ ਪੁੰਨ ਫਲ ਪਾਇਓ ਬਿਰਥਾ ਜਾਤ ਅਬਿਬੇਕੈ ॥

ਰਾਜੇ ਇੰਦ੍ਰ ਸਮਸਰਿ ਗ੍ਰਿਹ ਆਸਨ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਕਹਹੁ ਕਿਹ ਲੇਖੈ ॥੧॥

ਨ ਬੀਚਾਰਿਓ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਕੇ ਰਸੁ ॥

ਜਿਹ ਰਸ ਅਨ ਰਸ ਬੀਸਰਿ ਜਾਹੀ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

ਜਾਨਿ ਅਜਾਨ ਭਏ ਹਮ ਬਾਵਰ ਸੋਚ ਅਸੋਚ ਦਿਵਸ ਜਾਹੀ ॥

ਇੰਦ੍ਰੀ ਸਬਲ ਨਿਬਲ ਬਿਬੇਕ ਬੁਧਿ ਪਰਮਾਰਥ ਪਰਵੇਸ ਨਹੀ ॥੨॥

ਕਹੀਅਤ ਆਨ ਅਚਰੀਅਤ ਅਨ ਕਛੁ ਸਮਝ ਨ ਪਰੈ ਅਪਰ ਮਾਇਆ ॥

ਕਹਿ ਰਵਿਦਾਸ ਉਦਾਸ ਦਾਸ ਮਤਿ ਪਰਹਰਿ ਕੋਪੁ ਕਰਹੁ ਜੀਅ ਦਇਆ ॥੩॥੩॥

ਸਾਰ: "ਜਾਣਕਾਰ ਅਗਿਆਨੀ" ਉਸ ਬਾਰੇ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਗਿਆਨ ਅਜੇ ਤੱਕ ਅਸਲ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਵਿਚ ਪਰਿਪੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ, ਮਨ ਵਿਚ ਸਚ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਧਾਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇੰਦ੍ਰਿਆਵੀ ਅਨੁਭਵ ਪਹਿਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਧਿਆਨ ਭਟਕਦਾ ਹੈ, ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਘੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਣਨਾ ਕਿਵੇਂ ਅਣਜਾਣਤਾ ਵਿਚ ਬਦਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਚਿੰਤਨ ਦੇ ਸੁਨਿਹਰੇ ਪਲ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਇਹ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵਨ ਗੁਣ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਦੁਰਲੱਭ ਮੌਕਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਭਟਕਣਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਸ ਮੌਕੇ ਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਗੁਆ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਜੇ ਸੱਚਮੁੱਚ ਦੁਰਲੱਭ ਹੈ ਉਹ ਸਿਰਫ ਜਨਮ ਲੈਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਹੋਂਦ ਦੇ ਤੱਤਸਾਰ ਨੂੰ ਖੋਜਣ ਦੀ ਕਲਾ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਜੀਉਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਹੈ। ਸੰਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿਚਕਾਰ ਪਾੜਾ ਉਸ ਵਸਤ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸੰਭਾਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿਚ, ਇਹ ਨਿਹਾਰਣਾ ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਸਾਡੀ ਪਹੁੰਚ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਇਸਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਦੁਲਭ ਜਨਮੁ ਪੁੰਨ ਫਲ ਪਾਇਓ ਬਿਰਥਾ ਜਾਤ ਅਬਿਬੇਕੈ ॥

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੇਕ ਬਣਨ ਲਈ ਇਕ ਦੁਰਲੱਭ ਅਵਸਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਕਸਰ ਸੂਝ ਅਤੇ ਬਿਬੇਕ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਵ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਦੀ ਘਾਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਰਾਜੇ ਇੰਦ੍ਰ ਸਮਸਰਿ ਗ੍ਰਿਹ ਆਸਨ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਕਹਹੁ ਕਿਹ ਲੇਖੈ ॥੧॥

ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸ਼ਾਹੀ ਤਖ਼ਤ ਅਤੇ ਸਿਰਮੌਰ ਸਵਰਗੀ ਪਦਵੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਆਪਣਾ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ, ਸਰਵਵਿਆਪੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਉਸਦਾ ਅਸਲ ਮੁੱਲ ਕੀ ਹੈ? ਇਹ ਬਾਹਰੀ ਤਾਕਤ ਦੀ ਵਿਅਰਥਤਾ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਅੰਤਰੀਵੀ ਸੰਬੰਧ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। (੧)

ਨ ਬੀਚਾਰਿਓ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਕੇ ਰਸੁ ॥

ਨਾ ਤਾਂ ਮਨ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ, ਸਰਬਵਿਆਪੀ ਹਕੀਕਤ ਦੇ ਤੱਤਸਾਰ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਕਦਰ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਭਾਵ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਦੇ ਅਨੁਭਵੀ ਅਵਸਰ ਨੂੰ ਗੁਆਉਣ ਬਾਰੇ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਜਿਹ ਰਸ ਅਨ ਰਸ ਬੀਸਰਿ ਜਾਹੀ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

ਇਸ ਤੱਤਸਾਰ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਸੁੱਖ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਭਾਵ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਆਨੰਦ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੇ ਸੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਕਿਧਰੇ ਵਧੇਰੇ ਹੈ। (੧)(ਠਹਿਰਾਉ)

ਜਾਨਿ ਅਜਾਨ ਭਏ ਹਮ ਬਾਵਰ ਸੋਚ ਅਸੋਚ ਦਿਵਸ ਜਾਹੀ ॥

ਗਿਆਨ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਿਚ ਬਦਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਮੂਰਖ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਅਤੇ ਬੇਸਮਝੀ ਕਾਰਣ ਦਿਨ ਬੀਤ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਭਾਵ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧਿਆਨ ਦੀ ਘਾਟ ਸਾਨੂੰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਮਾਇਨੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਲੈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਤਰਜੀਹ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਇੰਦ੍ਰੀ ਸਬਲ ਨਿਬਲ ਬਿਬੇਕ ਬੁਧਿ ਪਰਮਾਰਥ ਪਰਵੇਸ ਨਹੀ ॥੨॥

ਇੰਦਰੀਆਂ ਤਾਕਤਵਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਬੁੱਧ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਰੂਹਾਨੀ ਸੂਝ ਅਧੂਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਵ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸੰਵੇਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਮਨ 'ਤੇ ਹਾਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਬਿਬੇਕ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੋਕਦੀਆਂ ਹਨ। (੨)

ਕਹੀਅਤ ਆਨ ਅਚਰੀਅਤ ਅਨ ਕਛੁ ਸਮਝ ਨ ਪਰੈ ਅਪਰ ਮਾਇਆ ॥

ਬੋਲ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਤੀਰਾ ਕੁਝ ਹੋਰ; ਕੁਝ ਵੀ ਸਮਝਣ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਭਰਮ ਅਨੰਤ ਹਨ। ਇਹ ਅਸੰਗਤਤਾ ਇਕ ਪਖੰਡੀ, ਖੰਡਿਤ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਚਨ ਅਤੇ ਕਰਮ ਇਕਸੁਰ ਹੋਣ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਕਹਿ ਰਵਿਦਾਸ ਉਦਾਸ ਦਾਸ ਮਤਿ ਪਰਹਰਿ ਕੋਪੁ ਕਰਹੁ ਜੀਅ ਦਇਆ ॥੩॥੩॥

ਰਵਿਦਾਸ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਿਰਲੇਪਤਾ ਰਾਹੀਂ, ਸਾਧਕ ਨਿਮਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬੁੱਧੀ ਕ੍ਰੋਧ ਛੱਡ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਦਇਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਵ ਬਾਹਰੀ ਤਿਆਗ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪਤਾ ਦੀ ਥਾਂ ਅੰਤਰੀਵ ਵਿਚ ਵਸਦੀ ਨਕਾਰਾਤਮਕਤਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕਤਾ ਦੇ ਪਾਂਧੀ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਰਾਹ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। (੩)(੩)

ਤੱਤ: ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਦਇਆ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਦਇਆ, ਪਰਮਾਰਥ ਦਾ ਹਮਸਾਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅੰਤਮ ਅਰਥ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੰਭੀਰ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕ੍ਰੋਧ ਅਤੇ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਹਮਦਰਦੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਆਲੂ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਉਹ ਦਇਆ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਦਿਆਲਤਾ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਬਾਹਰੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਵਜੋਂ, ਸਗੋਂ ਇਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਤਰੀਵੀ ਯਾਤਰਾ ਵਜੋਂ ਅਪਣਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪਰਿਵਰਤਨਸ਼ੀਲ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸਾਡੀ ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਪਾਲਦੀ ਹੈ, ਮਨ ਦੇ ਗੂੜ੍ਹੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਟਕਰਾਅ ਸਦਭਾਵਨਾ ਵਿਚ ਰੁਪਾਂਤਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸਬਦ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਨਇੰਦਰ ਕੋਰ ਅਤੇ ਅਮਰਦੀਪ ਸਿੰਘ

Oneness In Diversity Research Foundation

ਵੈੱਬਸਾਈਟ: OnenessInDiversity.com

ਈਮੇਲ: onenessindiversityfoundation@gmail.com